

ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΛΛΟΣ

Το **Κάλλος** είναι μία από τις τρεις ύψιστες Αξίες. Ισότιμη με την **Αλήθεια** και το **Αγαθό**. Σε ότι αφορά το άτομο και την **αυτογνωσία** του θα προτεινάμε να **μη σταθούμε** αποκλειστικά στα σχετικά «στενά» καθαρά όρια του **ωραίου**, που συνιστά το αντικείμενο των λεγόμενων Καλών Τεχνών. Άποψη που θεωρεί ότι «η Τέχνη είναι για την Τέχνη». Ήτοι το κάλλος, ως αυτοσκοπός και τελικότητα χωρίς άλλο σκοπό. Στην περίπτωση αυτή μόνον οι καλλιτέχνες και ίσως και οι «κριτικοί της Τέχνης» θα ήταν εκείνοι που μετέχουν στο Κάλλος. Εμείς για τις ανάγκες της Παιδείας του ατόμου τασσόμαστε με την άποψη των πολλών ότι **«το κάλλος ενυπάρχει παντού, ορατό και αόρατο»**. Θεωρούμε ότι η βασική κατηγορία του Κάλλους, το **Ωραίο το βρίσκουμε σε κάθε βήμα της ζωής μας**, αρκεί να φτιάξουμε ένα στοιχειώδη **«κώδικα»** μέσα μας με σκοπό την αναγνώρισή του. **Βρίσκεται παντού: στη φύση, είτε στα οποιαδήποτε φαινόμενα και κατασκευές, είτε στους ανθρώπους είτε και στα πράγματα.**

Φυσικά και στην περίπτωση του Κάλλους ισχύει ό,τι και για την Αλήθεια και το Αγαθό, δηλαδή **δεν είναι δυνατόν να συλλάβουμε το κάλλος στην απόλυτη μορφή του**. Το Κάλλος υπό αυτή την άπειρο μορφή του ανήκει στο Υπέρτατο Ον, μαζί με την απόλυτη αλήθεια και το απόλυτο αγαθό. Εμείς, οι άνθρωποι απλά βλέπουμε **ωραία πράγματα** και καταστάσεις που είναι απλές εκφράσεις του απόλυτου κάλλους. Μπορούμε να πούμε ότι αυτό το πράγμα είναι ωραίο. Να βρούμε ένα χαμόγελο ότι είναι ωραίο. Να πούμε τελικά ότι **τάδε άνθρωπος είναι ωραίος άνθρωπος, είτε λόγω της εξωτερικής εμφάνισης, είτε ωραίος λόγω εσωτερικών ποιτήτων του.**

Το κάλλος έχει μεγάλο εύρος κατηγοριών. Διακρίνεται ως **ωραίο**, ως **υπέροχο-υψηλό**, ως **χαριτωμένο**, ως **δραματικό-τραγικό** και ως **κωμικό** ακόμη. Κάθε μια κατηγορία προκαλεί και το αντίστοιχο συναίσθημα. **Το υψηλό προκαλεί δέος, το χαριτωμένο συμπάθεια, το τραγικό λύπη και ούτω καθεξής. Το ωραίο** είναι εκείνο που μας προκαλεί ένα συναίσθημα **ευεξίας**, που αναζητούμε σχεδόν όλοι μας, γιατί νοιώθουμε ηδονή και απόλαυση. Άρα, η **αξία του κάλλους**, στη γενική περίπτωση, **επενεργεί στον εσωτερικό μας κόσμο, όπου και ο χώρος των συναισθημάτων και συγκινήσεων. Είναι ο χώρος των βιωμάτων μας, κοντολογίς της ζωής μας.**

Όλα τα ερεθίσματα από τον εξωτερικό χώρο και από τους άλλους ανθρώπους καταλήγουν στο δικό μας εσωτερικό χώρο και εκεί βιώνουμε τα ποικίλα ενεργήματα που μας γεμίζουν το είναι μας. **Είναι ο ίδιος ο χώρος από τον οποίο ξεκινούν και οι αντίρροπες αντιδράσεις.** Γιατί εκεί αναπτύσσονται και οι **βουλευτικές μας αντίστοιχες διαθέσεις.** Στον ίδιο χώρο είναι «εναποθηκευμένες και οι **ορμές** του ανθρώπου, όπως και τα ποικίλα πάθη του. Εκεί φθάνουν ή ξεκινούν και οι αντίστοιχες ροπές και επιθυμίες. Άλλα από τα περίφημα και σπουδαία γεγονότα λαμβάνουν χώρα συνειδησιακά και άλλα χωρίς τη δική μας συνειδητότητα. **Έτσι πολλά συναισθήματα τα ελέγχουμε**, αλλά και άλλα αναπτύσσονται **χωρίς τη θέλησή μας.** Πολλές μάλιστα αντιδράσεις γίνονται και μηχανικά, είτε αυτόματα, όταν πρόκειται για ταχύτερες αντιδράσεις σε έκτακτες περιπτώσεις, είτε λόγω συνηθείας.

Η σπουδαιότητα του εσωτερικού μας κόσμου είναι προφανής. Ο άνθρωπος προσπάθησε και προσπαθεί να τον κατανοήσει με την λογική του ικανότητα. Ανέπτυξε ειδικές επιστήμες, όπως την ψυχολογία, την νευρολογία κλπ. Αλλά και αρκετά μεγάλο χώρο άφησε έξω από τον Λόγο. Τον άφησε στην «αρμοδιότητα» της **αισθητικής καλλιέργειας**, δηλαδή στην καλλιτεχνία και καλαισθησία [γούστο]. Δεν μπορούμε, όμως, να μιλάμε για **αυτογνωσία** αν δεν έχουμε μια προσεγγιστική εικόνα τι γίνεται με τις δικές ικανότητες «επεμβάσεως» στο χώρο αυτό.

Εάν προσεξούμε περισσότερο θα δούμε ότι ο χώρος του Κάλλους σε σχέση με τους χώρους της αλήθειας και του αγαθού έχει **ένα πολύ βολικό χαρακτηριστικό**, που αποδίδεται ακριβώς στη πολύ μεγάλη αοριστία των όσων συμβαίνουν άθελά μας στο χώρο αυτό. Ακριβώς υπάρχει το **ευεργετικό πλεονέκτημα** που δίνει στον άνθρωπο ένα **βαθμό «ελευθερίας»**, που δεν έχουν οι άλλοι δυο χώροι, καθόσον ο ορθός λόγος έχει ουσιαστικά τον απόλυτό του ρόλο. Δημιουργεί «ακαμψίες» και ενοποιεί τα μέρη. Το κάλλος δημιουργεί μια μεγαλύτερη ποικιλία «επιλογών», άρα αποδίδει χαρακτηριστικά **«γονιμότητας»**, σε αντίθεση με τα χαρακτηριστικά σταθερότητας που αποδίδουν οι άλλοι δύο χώροι. Αυτό το χαρακτηριστικό, όπως θα δούμε αμέσως παρακάτω **είναι πολύ ουσιαστικό για την ανάπτυξη «πρωτοβουλιών» συνύπαρξης των τριών χώρων.**

Ο χώρος των συναισθημάτων έχει και ένα άλλο πολύ σπουδαίο χαρακτηριστικό. **Στο χώρο αυτόν αναπτύσσονται και οι ποικίλες ανάγκες.** Ανάγκες που απαιτούν να καλυφθούν από αντί-

στοιχα ερεθίσματα, που τα προκαλούν καταστάσεις και πράγματα και έτσι δημιουργείται μια έντονη σχέση μεταξύ του εσωτερικού κόσμου μας και των αντικειμένων του έξω κόσμου και φυσικά και των άλλων ανθρώπων. **Τα αντικείμενα του εξωτερικού κόσμου που ανταποκρίνονται στις εσωτερικές μας ανάγκες λέγονται αγαθά.** Οι αντίστοιχες σχέσεις των αγαθών με τις ανάγκες μας λέγονται και αποτελούν τις **αξίες μας.** Από εδώ προκύπτει και η ανάγκη **αξιολόγησης** των αναγκών, γιατί είναι αδύνατη αφενός η πλήρης κάλυψη όλων των αναγκών και αφετέρου η προτεραιότητα στην επιλογή μπορεί να οδηγήσει σε εκτροπή από το γενικό καλό.

Ο **πλούτος του εσωτερικού μας κόσμου συνιστά και την πηγή ενεργείας μας.** Παλαιά και ακόμη και τώρα αποδιδόταν στο χώρο της «καρδιάς». Ξέρουμε, όμως, με την τελευταία νευροβιολογία ότι αποτελούν **όλα ενεργήματα του εγκεφάλου.** Ο χώρος αυτός πλησιάζεται από καθαρής γνωστικής πλευράς κατά τρόπο επιστημονικό. Στην παρούσα μελέτη ο τρόπος αυτός της προσέγγισης μας ενδιαφέρει όχι όμως σε πρώτη προτεραιότητα. Ο τρόπος αυτός αφορά σε επιστημονική προσέγγιση που αποσκοπεί στη δομή και λειτουργία του εγκεφάλου και ξεφεύγει από το πλαίσιο των γνώσεων μας και του πονήματός μας.

Υπήρξε, όμως, και ένας άλλος τρόπος προσέγγισης τον οποίο ακολούθησε ο άνθρωπος στην αρχική φάση της πνευματικής του ανάπτυξης, ο δρόμος του **μυστικισμού ακόμη και της μαγείας,** αλλά και άλλων πνευματιστικών μεθόδων. Ο δρόμος της έξωθεν επιβολής.

Για την μελέτη μας θα αρκεστούμε στην εύρυθμη λειτουργία του αισθηματικού χώρου μας που ρυθμίζει η αισθητική μας καλλιέργεια και ο Λόγος.

Προκύπτουν πολλαπλά ερωτηματικά που είναι σπουδαιότατα για την **αυτογνωσία** μας, όπως:

- Γνωρίζω τη μεγάλη σημασία για το προσωπικό μου «είναι» που συνιστά ο **εσωτερικός μου κόσμος, ο κόσμος των συναισθημάτων;**
- Γνωρίζω ότι στο χώρο αυτόν αναπτύσσονται όλα τα ενεργειακά μου αποθέματα και ο χειρισμός είναι λεπτότατος; **Γνωρίζω ότι δεν πρέπει να τον αφήσω ακαλλιέργητο και «χέρσο»! από την άλλη μεριά ότι δεν πρέπει να τον στραγγαλίσω.**
- Γνωρίζω ότι τον κύριο λόγο στη εύρυθμη ρύθμιση έχει ο Λόγος; **Η πιο γόνιμη όμως καλλιέργεια ανήκει στη Τέχνη;**
- Γνωρίζω ότι ο σωστός **χειρισμός του εσωτερικού μου χώρου** μπορεί να αποτελέσει την πηγή του **αγαθού,** αλλά η κακή χρησιμοποίηση γίνεται και η **πρόκληση του κακού;**
- Γνωρίζω ότι στα όρια αυτού του χώρου ενεργούν τα ποικίλα πάθη, τα οποία έχουν δύο όψεις; **Είτε αποτελούν πηγές εγκληματικών ενεργειών, αλλά αντίστοιχα συνιστούν τη μεγάλη δύναμη για εμπνευσμένη δράση;**
- **Επίσης αναγνωρίζω ότι η λεγόμενη αγωγή ευγένειας, που έχει τεράστια δύναμη, ανήκει σε αυτόν τον χώρο και ενώ τη θεωρούμε δεδομένη μόνον δεδομένη δεν είναι;**

Αυτογνωσία, χωρίς να έχω ερευνήσει τον εσωτερικό μου κόσμο, εκεί που είναι καταχωρισμένα όλα τα βασικά στοιχεία του είναι μου, δηλαδή του χαρακτήρα μου, **δεν υπάρχει.** Η ανάγνωση, όμως, των στοιχείων αυτών ανήκει αποκλειστικά σε μένα. **Πρέπει να είναι απόλυτα ειλικρινής ανάγνωση και με διάθεση για αναθεώρηση. Δογματικές αντιλήψεις δεν βοηθούν στην βελτίωσή μου.**

Η **αυτογνωσία είναι μια μόνιμη αναθεωρητική διαδικασία, ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν στο ανθρώπινο και γενικό περιβάλλον.** Η όλη, όμως, διαδικασία δεν είναι δυνατή να ακολουθήσει χωριστούς δρόμους, σύμφωνα με την προσεγγιστική ανάλυση που κάναμε παραπάνω. **Ο άνθρωπος νους λειτουργεί ενιαία, ως όλον.**

Εμείς στο σημείο αυτό εξετάζουμε και πάλι μια μερική λειτουργία του εγκεφάλου μας, ως προς τις τρεις μεγάλες αξίες. Της αλήθειας, του αγαθού και του κάλλους. Οι **τρεις βασικές αξίες** τις οποίες διευρύνουμε σε τρεις «αστερισμούς», συμπεριλαμβάνονται ένα πολύ μεγάλο φάσμα ενεργημάτων του ανθρώπινου πνεύματος. Περιλαμβάνονται πολλές δέσμες αξιών. Αφήνουμε προσωρινά την αξία του πολιτικού ζητήματος, το οποίο συνιστά στην πράξη την αξία του αγαθού και της ηθικής και την αξία του «ερού», που συνιστά ιδιαίτερο προσωπικό ενέργημα και θα αναφερθούμε σε ξεχωριστό τεμάχιο.

Η ψυχή του ανθρώπου, ως συνείδηση ενεργεί κατά βάση προς τις τρεις παραπάνω μεγάλες αξίες. Η «κίνηση» αυτή της συνείδησης συνιστά και τον **οδηγό της ανθρώπινης προσωπικότητας.** Χαράσσεται στο είναι του και συνιστά το βασικό ίχνος του εαυτού μας που ονομάζουμε άλλωστε και **χαρακτήρα. Είναι ουσιαστικά ο εαυτός μας. Η ταυτότητά μας. Αυτό είναι και το αντικείμε-**

νο της αγωγής του ανθρώπου. Και ναι μεν ξεχωρίσαμε τα στάδια της αγωγής αυτής, ως παιδαγωγική [τέχνη], την ανδραγωγία και αυτοδιδασκαλία, αλλά και τα τρία στάδια είναι ένα όλον, που οδηγεί στην τελείωση του ανθρώπου, που τελικά περατώνεται με το πέρας του βίου. **Αυτό είναι και το αντικείμενο της μελέτης μας.**

Θεωρούμε ότι η φάση της ανδραγωγίας είναι πολύ κρίσιμη, ιδιαίτερα για τους εξής λόγους:

1. Η σημερινή μορφή της κοινωνίας μας, ως μαζική δημοκρατία, εδράζεται στην ποιότητα των ατόμων, που πρέπει να είναι ώριμα για τις **ευαιθησίες και λεπτότητες της δημοκρατίας.**
2. Η ανδραγωγία «κερδίζει» έδαφος και προς την πλευρά της παιδαγωγικής, γιατί οι νέοι σήμερα γίνονται δέκτες από πολύ νωρίς πολλών γνώσεων και αφετέρου προς την αυτοδιδασκαλία, γιατί ο όγκος των **εξειδικευμένων γνώσεων απαιτεί συνεργασία** πάντοτε.
3. Μόνον οι **ώριμοι άνθρωποι** θα μπορέσουν να κατευθύνουν δια της αγωγής τους νεότερους, αλλά με την προϋπόθεση ότι οι **ίδιοι έχουν την πρόπουσα αγωγή.**

Η συνείδηση δομείται, λοιπόν, με τη σύνθεση της γνωστικής λειτουργίας, της αισθητικής καλλιέργειας και της ηθικής συγκρότησης, αφού οι αντίστοιχοι χώροι της αλήθειας, του κάλλους και του αγαθού επηρεάζουν και επηρεάζονται αντίστοιχα.

Ο ορθός λόγος, ο κύριος συντελεστής της αλήθειας ρυθμίζει τα όρια του συναισθηματικού χώρου και αντίστοιχα καθορίζει και τις επιταγές της ηθικής συγκρότησης.

Αντίστοιχα οι ηθικές απαιτήσεις καθορίζουν τα όρια της χρήσεως των γνωστικών επιτευγμάτων, όπως και τις αντίστοιχες εντάσεις των συναισθηματικών ενεργημάτων.

Από την πλευρά του ο κόσμος του θυμικού [συναισθημάτων] δημιουργεί τα **βουλευτικά κίνητρα του ατόμου για είσοδο, τόσο στο γνωστικό όσο και τον ηθικό χώρο.**

Η συνείδηση έχει τρεις θυγατέρες, την αυτοσυνείδηση [αυτογνωσία], η οποία είναι και η μεγαλύτερη σε ηλικία, γιατί αναπτύσσεται σχεδόν παράλληλα με την συνείδηση, την αυτοεκτίμηση και την ενσυναίσθηση.

Όταν εξετάζουμε τη **συνείδηση** σχεδόν ταυτόχρονα τη σχετίζουμε με τον εαυτό μας. Πάντοτε το είναι μας σχετίζεται με τον εξωτερικό κόσμο και τους λοιπούς ανθρώπους και τις επενέργειες του εσωτερικού μας κόσμου.

Υπάρχω, αλλά σημαίνει ότι αρχίζω να υφίσταμαι, με τη λογική έννοια ότι ανήκω κάπου και είμαι ένα γνώρισμά του. Άρα η **αυτογνωσία είναι ακριβώς ο προσδιορισμός του εαυτού μου μέσα στο παγκόσμιο γίγνεσθαι.**

Γι' αυτό το λόγο η αυτοεκτίμηση και η ενσυναίσθηση είναι πιο εξειδικευμένες έννοιες, που μας ενδιαφέρουν ιδιαίτερα για την αγωγή του ανθρώπου.

Δημήτρης Μπάκας
22 Ιουν 2023